

Viktoriiia Blyzniuk

*Doctor of Economic Sciences, Senior Research Officer,
Head of the Department of Socio-Economic Problems of Labor
State Organization "Institute for Economics and Forecasting of the
National Academy of Sciences of Ukraine"*

Liubov Yatsenko

*Chief Consultant at the Social Strategy Department
National Institute for Strategic Studies*

FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF PUBLIC WELFARE IN THE CONTEXT OF MODERN CHANGES

Summary

The evolution of scientific views on the content of the theory of well-being through the prism of changing needs of society is studied. The essence of the concept of well-being is revealed and the mechanisms of its formation are identified. Attention is focused on the characteristic features of the theory of well-being at the present stage of socio-economic relations, due to the expansion of the needs of modern man and the corresponding changes in the system of social values. The main sources of well-being that characterize the features of the modern theory of well-being are identified. The current trends in the formation of the welfare of the population of Ukraine during the war are analyzed. It is concluded that the risks in the field of welfare formation in Ukraine have certain peculiarities, their emergence and spread are due to the problems that have accumulated over a long transformation period. In the context of a full-scale war, there was an increase in the level of uncertainty, an aggravation of problems in the socio-economic sphere of the country, which led to changes in the lives of a significant part of the population and increased the intensity of social risks. Proposals are made to improve the public welfare policy aimed at creating a solid economic basis for the formation of welfare, improving the standard and quality of life of the population, overcoming inequality, ensuring social cohesion and stability in society.

Вступ

Питання еволюції суспільного добробуту, оптимального дотримання інтересів всіх членів суспільства в процесі встановлення ринкової рівноваги за умов стрімкої динаміки знаходяться в центрі уваги видатних дослідників у сфері економічної теорії, філософії, державної політики, соціології. В класичному варіанті політика соціальної держави або держави добробуту та механізми її реалізації зосереджені на мінімізації наслідків «ринкових провалів» у соціальному захисті, безробітті, інвалідізації, пенсійного та медичного страхування.

Сучасні країни функціонують в умовах волатильності, стрімкого прогресу та нової соціоекономічної реальності, породжуючи суперечності, що знаходяться

в площині фрагментарних ринків праці та суттєвих регіональних відмінностей, поляризації та сегментації робочих місць, поширення прекарних форм зайнятості, що посилюють ризик бідності працюючого населення. Природа суперечностей полягає у загостренні економічних інтересів бізнесу і особистості, що в свою чергу поглиблює нерівність. Нова реальність, що стає новою нормальністю суттєво звужує можливості прикладання праці на таких робочих місцях, які давали б можливість хоча б зберігати поточний рівень життя, вже не кажучи про його підвищення.

Суперечності нової реальності виступають каталізатором традиційних дохідних і майнових нерівностей, та детермінують новітні цифрові нерівності, у доступі до інформації, ресурсів та можливостей започаткування та розвитку бізнесу. Їх мінімізація є надзвичайно важливою для забезпечення соціальної стабільності, враховуючи те, що каскадні кризи разом із мега-тенденціями мають чіткий вплив на структуру економіки та ринку праці, системи виробничих відносин та моделі функціонування держави добробуту як імперативу соціальної політики. Екологічні, економічні та соціальні опори є структуроутворюючими елементами державної політики соціального розвитку. Соціальні елементи визначають добробут всього населення з кінцевою метою збереження соціальної згуртованості, одночасного зменшення соціальної дискримінації та нерівностей. Саме за таких умов змінюється роль держави, яка характеризується, з одного боку, загостренням конкуренції як у політиці, так і в економіці [1], а з іншого, підсиленням ролі національних держав, які несуть відповідальність перед населенням щодо забезпечення як їх свобод, так і можливості самореалізації. Державна політика постає перед дилемою забезпечення у суспільстві прийняттого рівня життя та доступності соціальних послуг високої якості із одночасним збереженням досягнутого рівня нагромадження капіталу та перерозподілу ВВП [2].

Тим самим, зміна конфігурації сучасного світу, трансформації свідомості членів суспільства вносить корективи щодо завдань політики формування суспільного добробуту та принципи її реалізації, що має насамперед не стільки виправляти провали функціонування ринку, скільки генерувати такі умови, що унеможливають їх існування. Відбувається трансформація категорій індивідуального, економічного і суспільного добробуту, матеріальних і нематеріальних потреб, кількісних та якісних характеристик життєвого середовища. До економічного змісту суспільного добробуту з часом додалися соціальні, культурні, духовні характеристики, умови самовираження та інтелектуального розвитку.

Розділ 1. Теоретичні аспекти суспільного добробуту

Дослідження еволюції теорій, що розкривають сутність поняття «добробут», дозволяє виявити характерні особливості його формування, що відбувається в умовах стрімкої суспільної динаміки та дії чинників соціального, економічного, політичного та екологічного характеру. Добробут населення як базова категорія соціально-економічної політики держави – явище багатогранне. Фінський соціолог Е. Аллардт в 1970-х роках розглядав добробут через три

категорії: володіти (життєвий рівень), любити (відносини з людьми) та існувати (бути). Він тлумачив ці категорії як об'єктивними, так і суб'єктивними параметрами задоволення потреб [3]. Пізніше М. Г'юїт розширив розуміння природи людських потреб і того, як ідеологія добробуту може бути позитивно використана в політиці добробуту [4]. Т. Фіцпатрік та Б. Гріве [5; 6] доповнили розуміння сутності добробуту, викладеного в працях Е. Алардта, такими характеристиками: щастя, безпека, уподобання, потреби, заслуги та відносні порівняння. Значно глибшими є погляди А. Сена та М. Нуссбаума, які, наголошуючи на всебічному розширенні можливостей людської особистості, узгодженні проблем економіки добробуту з етичними принципами, поняттями свободи, прав, загальної взаємозалежності та визнанні множинності етично важливих тверджень, розглядали добробут крізь призму рівності, свободи та громадянства [7].

Варто відзначити, що Концепція людського розвитку ПРООН базується ідеях А. Сена, а саме: благами є гідна зайнятість та доходи, якісна освіта та соціальний захист, інформаційні ресурси і технології, ресурси рекреації та підтримки здоров'я, соціальний престиж – активи, які сприяють позитивному сприйняттю життя і забезпечують можливість індивідів керувати власними умовами життя та свідомо їх змінювати відповідно до суспільних трансформацій.

Суспільні трансформації визначали оновлення умов та завдань у сфері забезпечення добробуту. Сучасний варіант соціально-економічної моделі «держави загального добробуту», на думку вчених [6], полягає у створенні умов, які забезпечать синергією ринкового саморегулювання, державного втручання за активної участі інститутів громадянського суспільства [8], і можуть реалізовуватись у напрямках розвитку економічної свободи та розвитку особистості. Таким чином, джерелами добробуту є громадянське суспільство, ринок та держава [9], функції та способи участі їх у досягненні кінцевої мети оновлюються, що зумовлює необхідність удосконалення існуючих та формування нових механізмів та інструментів реалізації цілей.

Поглиблення нерівності в суспільстві виступає джерелом соціальних ризиків, в свою чергу спричиняє негативні зміни якості та рівня життя людей, деформацію соціальної сфери, виступає гальмом на шляху створення сприятливих умов для розширеного відтворення людського потенціалу, послаблює запас соціальної стійкості та гальмує прогрес суспільного розвитку. Нерівність зумовлює сплески соціальної напруженості в суспільстві, зменшує загальні адаптивні можливості соціуму до суспільних перетворень та підриває основи соціально-економічної стійкості, що потребує подолання її проявів та реалізації принципу соціальної справедливості.

Класичними принципами політики суспільного добробуту є принцип страхування [10] та накопичення, що сприяє покращенню добробуту особи після завершення трудового періоду [11] і забезпечує взаємозв'язок між поколіннями [12]. Мобільність між поколіннями, на думку Е. Котле Ханта та Ф. Калієндо є спроможністю страхувати ризик довічного заробітку та ризик довголіття [13]. Функціонування моделі держави добробуту є можливою лише

на засадах справедливості [14] задля забезпечення права на людську гідність в системі соціального захисту. Дотримання принципу справедливості є основою реалізації прав людини [15] на засадах інклюзивності та адаптивності.

Урегулювання «провалів ринку» є важливим елементом та одночасно відображенням стану економічної системи, від ефективності і стабільності функціонування якої залежить добробут населення, міцність фундаменту людського розвитку. Поряд з цим, трансформації ринку праці впливають на характер економічних та соціальних змін. Співвідношення і особливості еволюції його базових елементів обумовлюють специфіку виробничих і соціальних процесів, що сприяє посиленню або мінімізації протиріч в суспільстві. Разом з цим ця важлива ланка економіки є однією з найбільш уразливих в умовах системних шоків впливів, адаптація до яких потребує сформованого запасу стійкості, здатності успішно пристосовуватися до порушень, що загрожують його функціонуванню та відтворенню.

Регулювання ринку праці має спрямовуватись, з одного боку, на забезпечення комфортних умов для реалізації людського капіталу, з іншого – на формування працівників ринкового типу, які орієнтовані на продуктивну працю та розвиток. Вирішення цих завдань у значній частині лежать в площині формування гнучкості ринку праці. Розглядаючи гнучкість ринку праці через призму суб'єктного підходу, можна стверджувати, що вона формується шляхом формування мобільності робочої сили, флексibilізації роботодавців та гнучкості соціально-трудових відносин.

Мобільність робочої сили є одним із важливих саморегуляторів ринку праці, та в умовах стрімкої динаміки економічної системи підвищує можливість адаптуватись до структурних і кон'юнктурних змін в сфері прикладання праці, максимально реалізувати трудові навички та компетентності і сприяє зростанню їх трудових доходів. Трудова мобільність виступає важливим чинником розвитку та збереження людського капіталу, зростання продуктивності праці, виступає однією із важливих умов ефективного функціонування ринкової економіки. Ознаки флексibilізації та здатності адаптуватись до нових вимог конкурентного середовища стають пріоритетними якостями роботодавців. У сучасному світі, якому притаманні жорстока конкуренція, стрімкий технологічний розвиток, динамічні процеси в ринковому середовищі, гнучкість та адаптивність виступають ключовим фактором посилення конкурентних переваг суб'єктів економічної діяльності. Соціально-трудові відносини, що виступають, насамперед, об'єктом регулювання ринку праці, є основним елементом суспільних відносин та відображають відносини, що формуються в процесі трудової діяльності.

Сучасний світ праці набув ознак дестандартизації та флексibilізації, де відбувається розмивання ознак класичної зайнятості із безстроковими контрактами на повний робочий час та чітко окресленими професійними обов'язками та моделями просування щаблями кар'єри протягом життєвого циклу. Завдяки гнучкості трудових відносин розширюються можливості активного залучення до економічної активності тих категорій населення, що віддають перевагу відсутності часової регламентації робочого часу, що

дозволяє перерозподіляти час між освітою, професійною підготовкою та зайнятістю і тим самим пом'якшує проблему недостатнього використання трудових ресурсів. Однією із сучасних течій в руслі розвитку адаптивності ринку праці є поширення гнучких форм зайнятості. Гнучка зайнятість та її різновиди можна розглядати як механізм саморегулювання економіки, форму адаптації населення до мінливої соціально-економічної ситуації [16].

Вимоги сучасного століття виходять за рамки соціального захисту, як компенсації за «провали ринку». Державна політика нинішнього часу також має сприяти захисту споживачів, інвесторів і працівників, формуванню конкурентних переваг, забезпеченню прозорості ринків, вирішення безпекових проблем тощо. Сучасне суспільство є складною системою, що динамічно розвивається, порушуючи соціальний порядок. Ті зміни, що відбуваються в його структурі, як кількісні, так і якісні, спрямовані в бік ускладнення внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків усіх суб'єктів та соціальних зв'язків. Саме невизначеність, яка стає новою реальністю суспільного розвитку, поглиблення суперечностей між суб'єктами породжує латентну форму ризику, який стає повсякденною реальністю життєдіяльності людини та суспільства в цілому. В сучасному суспільстві ризик продукується самими соціальними інститутами – економікою, політикою, соціальною сферою, він втрачає індивідуалізовану форму та перетворюється у соціальне явище, іманентно притаманне усім суспільствам, що знаходиться на стадії модернізму, де порушення соціального порядку є нормою суспільного розвитку. Ризики, що виникають в соціально-економічній сфері, проникають в різні сфери суспільства та впливають на життєдіяльність індивідів, соціальних груп та суспільний добробут у цілому. Економічна система є одним з найвагоміших соціальних інститутів суспільства, вона суттєво впливає на соціальні відносини, спрямованість соціальних процесів, що є основою життєдіяльності суспільства та його добробуту. Її здатність зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність є необхідною умовою в контексті створення міцних підвалин для задоволення потреби особи, сім'ї, суспільства в цілому.

Соціальні деформації унеможливають ефективне динамічне зростання національної економіки, її здатність забезпечувати потреби суспільства, сім'ї, особи; забезпечити конкурентоспроможність економіки; гарантувати захист від різноманітного характеру загроз та втрат. Для досягнення належного рівня функціонування економічної системи треба створити максимальну безпеку її основних функціональних складових. Нагальним завданням держави є створення гнучких систем безпекової взаємодії, здатних швидко й ефективно реагувати на нові виклики.

Створення ефективного механізму управління соціальними ризиками в цих умовах дозволяє нейтралізувати, попередити чи зменшити вплив наслідків непередбачуваних або недооцінених суспільно ризикових подій. Ефективне управління ризиками виступає вагомим державним інструментом забезпечення соціально-економічної стабільності, здатним попередити економічні шоки і

уникнути втрат, запобігти гальмуванню суспільного розвитку та сприяти створенню нових можливостей забезпечення добробуту.

Соціальна згуртованість визнається вагомим елементом соціетального становлення суспільства та суспільного добробуту [17] та покладається в основу формування державної політики з розбудови сталого суспільно-економічного розвитку, єдності та стійкості. Зasadничими принципами згуртованості є рівність можливостей та соціальна справедливість. Соціальна згуртованість вимірюється рівнем соціальної інклюзивності, розвитку соціального капіталу, якістю і рівнем життя, гармонією та стабільністю суспільних відносин [18]. Вона виступає інструментом забезпечення свободи, рівності і суспільної злагоди. Держава, одночасно виступаючи з одного боку, власником засобів виробництва та роботодавцем, та ініціатором соціального діалогу і гарантом прав і свобод членів суспільства – з іншого, зацікавлена у встановленні та забезпеченні позитивної економічної динаміки, що є необхідною умовою формування добробуту всіх членів суспільства, зменшення диспропорції в його розвитку. Формування за активної участі держави середовища, інститутів і заходів, за яких соціальна згуртованість стає реальністю і є однією з основних завдань будь-якої країни.

Серед переліку передумов становлення інституту соціальної згуртованості можна відзначити: коригування політики первинного розподілу доходів, розвиток соціальних ліфтів та соціальної інфраструктури, протидія поглибленню нерівності в суспільстві, викорінення дискримінації в будь-яких її проявах, сприяння покращенню якості життєвого середовища. Важливими в цьому контексті є заходи державної політики [19], спрямовані на подолання ліній деконсолідуючих розломів, як-то: несправедливість у сфері доходів та оподаткування; пенсійного забезпечення, доступності соціальних послуг, нерозвиненості соціальної інфраструктури, розбіжності між проголошеними соціальними правами і практикою їх реалізації. Це можливо завдяки виконанню інституційними суб'єктами основних завдань, що забезпечуються виконанням економічної, соціальної, безпекової, інтеграційної, та адаптивної функцій.

Розділ 2. Добробут українців в умовах повномасштабної війни

Добробут населення визначається рівнем задоволеності потреб суспільства матеріальними і нематеріальними благами, що є кінцевою метою функціонування економічної системи [20]. Аналітиками Бостонської консалтингової групи, визначено три основні компоненти добробуту суспільства: 1) стан економіки (доходи населення, економічна стабільність, зайнятість); 2) інвестиції (освіта, охорона здоров'я, інфраструктура); 3) сталий розвиток (довкілля, державне управління, громадянське суспільство, рівність за доходами) [21].

Стійке економічне зростання, розширюючи можливості людей самостійно підвищити свій життєвий рівень та мінімізуючи ризики бідності та соціального відторгнення є першочерговою умовою забезпечення можливостей зростання добробуту. Крім того, без зростання економіки і, відповідно, бюджетних

надходжень зужується спроможність збільшення інвестицій у людський капітал, розвиток соціальної сфери та зміцнення системи соціального захисту. Тому, стає економічне зростання є обов'язковою передумовою для підвищення суспільного добробуту.

Узагальнюючим показником рівня добробуту населення прийнято використовувати ВВП, динаміка якого відображається на рівні життя та в свою чергу спричиняє зміни споживання товарів і послуг. Згідно даних Світового банку у 2023 р. Україна, як і в до кризовий період мала найнижчий показник ВВП у розрахунку на душу населення серед країн Європейського простору (рис. 1).

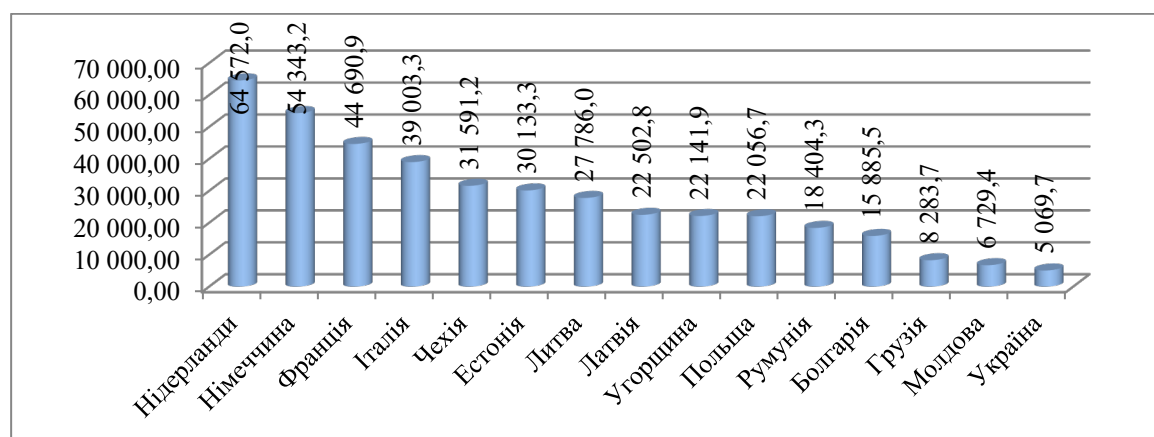

Рис. 1. ВВП на душу населення, поточні дол. США

Джерело: [22]

Для об'єктивності порівнянь наведені дані країн Європи з різним рівнем розвитку, площею та кількістю населення. Так, за рівнем цього показника Україна у 2023 р. в 2-4 рази поступалась Болгарії, Румунії, Польщі, Угорщині, Литві. Нідерланди та Німеччина ж в цей період мали цей показник більший у 10 разів в порівнянні з Україною.

Основними причинами такого відставання, окрім втрат в період війни, є збереження довготривалих тенденцій щодо технічного та технологічного відставання країни від передових країн Європи, переважно екстенсивний шлях розвитку вітчизняної економіки, значні масштаби її тінізації та надмірна чутливість до коливань світової кон'юнктури, несформованість умов динамічного, збалансованого розвитку територій та забезпечення довгострокового економічного добробуту.

Порівняння ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності та ВВП, що характеризує рівень доступності товарів і послуг, свідчить також про значне відставання України від країн ЄС. Лише Молдова, що є кандидатом на вступ до ЄС, демонструє незначне відставання за цим показником від України (рис. 2). Причиною таких невтішних результатів є: безсистемність та непослідовність структурних реформ в період трансформації призвели до накопичення макроекономічних дисбалансів, гальмування процесів технічного та технологічного оновлення, серйозних проблем у сфері формування

інституціонального та регуляторного середовища, втрати потенційних інвестиційних ресурсів вітчизняних виробників, формування суттєвих бар'єрів на шляху посилення життєздатності та адаптивності.

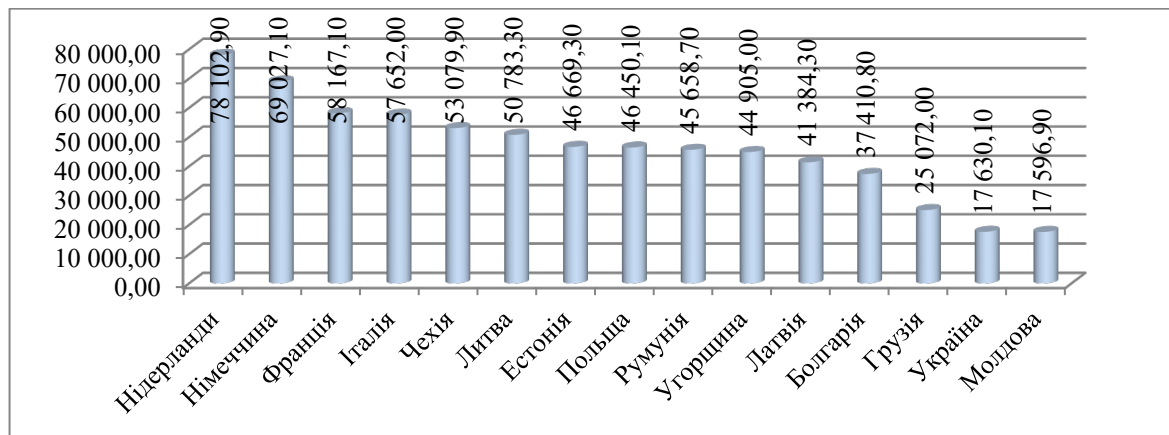

Рис. 2. ВВП на душу населення, ПКС (поточні міжнародні долари)

Джерело: складено за даними Worldbank [22]

Зазначені проблеми у поєднанні з відсутністю чіткої узгодженості пріоритетів і тактики економічних перетворень та соціальних реформ, нерозвиненістю інструментів передбачення соціальних наслідків певних економічних трансформацій, визначили негативні наслідки суспільного добробуту.

Повномасштабна війна загострила та прискорила реалізацію безпрецедентних макроекономічних, гуманітарних та соціальних наслідків, що негативно відображається на добробуті населення. Станом на листопад 2024 р. загальна сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України з початку повномасштабного вторгнення Росії, сягнула майже 170 млрд. дол. США, про це свідчать останні дослідження Київської школи економіки [23]. За оцінкою експертів, зруйновано або серйозно пошкоджено майже півтисячі великих та середніх приватних, а також державних підприємств; пошкоджено або зруйновано значну інших генеруючих потужностей, а також високовольтних підстанцій та об'єктів нафтогазової інфраструктури; втрачено понад 130 тисяч одиниць сільськогосподарської техніки, знищено або пошкоджено 4 мільйони тон зернохосовищ та втрачені значні території сільськогосподарських угідь; відбуваються втрати транспортної та цифрової інфраструктури. Внаслідок цих руйнацій посилились ризики економічної діяльності, рівня і якості життя працездатного населення та членів їх родин, що відображається на індикаторах добробуту. Довготривала війна призводить до масштабних втрат житлового фонду. Прямі збитки житлового фонду оцінюються фахівцями майже в 60 млрд. США. Загальна кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів житлового фонду становить близько 236 тис. будівель, з них 209 тис. приватних будинків, 27 тис. багатоквартирних будинків та 0,6 тис. гуртожитків. Втрата житла, переважно із одночасною втратою всього майна та робочого місця є найбільш очевидним і небезпечним ризиком для добробуту, можливим

наслідком чого є раптова бідність, не лише осіб із найнижчими доходами, а й представників середнього класу.

Динаміка доходів, що є лакмусовим папірцем суспільного добробуту свідчить, що незважаючи на довоєнні тенденції зростання номінальних показників добробуту, реальна купівельна спроможність населення України залишається нижчою, ніж в країнах європейського континенту. За результатами соціологічних досліджень [24], здійснених у 2024 р. більшість респондентів (56%) вважають свої доходи недостатніми для забезпечення гідного рівня життя і лише 15% респондентів оцінюють свій рівень доходів як достатній, а 2% – як більш ніж достатній. При цьому 53% українців зазначають, що їхні доходи зменшилися порівняно з 2021 роком, тобто до початку повномасштабного вторгнення. Це зайвий раз актуалізує потребу розробки інструментарію політики суспільного добробуту, спрямованого на підвищення рівня життя громадян та забезпечення гідної оплати праці.

Аналіз структури доходів населення вказує на наявність структурних деформацій, що проявлялися ще у довоєнний період. Так, на відміну від заробітної плати, якав структурі доходів населення не досягає 60% (на відміну від середньоєвропейських показників в 65-80%), соціальна допомога та інші поточні трансферти складають суттєву частину доходів домогосподарств. Проблема полягає також в існуванні в українському суспільстві необґрунтованої диференціації населення [5].

Такий стан зумовлений, як низькою ціною праці та недосконалістю інституту оплати праці, так і орієнтацію широких верств населення на неформальну діяльність та отримання тіньових доходів. Таким чином, заробітна плата, що є центральним елементом гідної праці та вагомим чинником забезпечення якісного життя, економічної незалежності та можливостей особистого розвитку для працездатних членів суспільства і їх родин, частково втратила стимулюючу, мотиваційну та відтворювальну функції [26]. Впродовж усього трансформаційного періоду Україна позиціонує себе як країна з дешевою робочою силою з усіма наслідками, що з цього випливають [27]. Підтримуючи достатньо низький рівень оплати праці, держава потрапляє у пастку низької продуктивності праці, тобто низький рівень заробітної плати зумовлює низьку продуктивність праці, що, у свою чергу, не сприяє зростанню добробуту працівників та зумовлює послаблення мотивації до продуктивної зайнятості, як джерела добробуту. Що ж до змін у обсягах трудових доходів в період війни, то соціологічні дослідження демонструють їх зменшення у 2024 р. порівняно з довоєнним часом у 56% респондентів [28]. Лише 36% опитаних українців у 2024 р. заробляли стільки ж або більше, ніж до повномасштабного вторгнення (рис. 3). Хоча варто відзначити, що у 2024 р. порівняно з двома попередніми роками зросла частка респондентів, заробітна плата яких перевищувала довоєнний рівень.

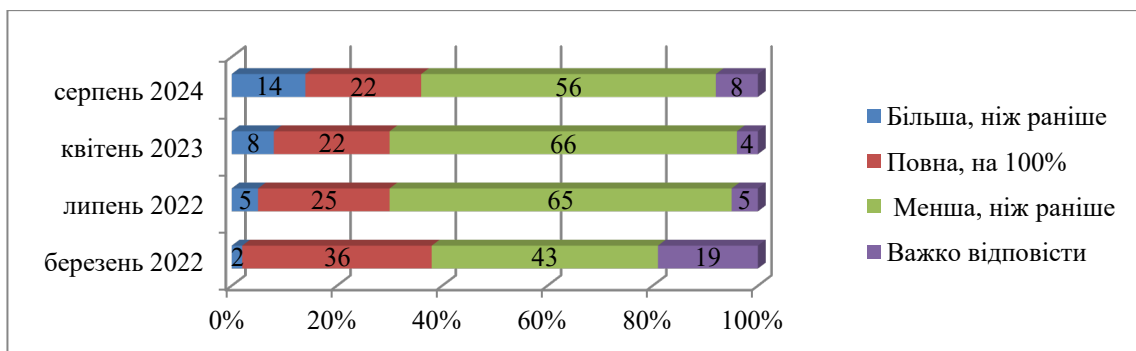

Рис. 3. Заробітна плата населення в період повномасштабної війни

Джерело: складено за даними Gradus research [28]

Попри складність ситуації на ринку праці, відбувається зростання частки працевлаштованого населення, що зменшує шанси падіння добробуту працюючих. Дослідження групи GradusResearch свідчить про зростання частки українців, які мають роботу і працюють повний або частковий робочий день (69% опитаних декларують це зараз, проти 62% у грудні 2023 року). Для порівняння: найнижча працевлаштованість була у березні 2022 року на рівні 24% респондентів, і з того часу вона послідовно збільшується.

Складна економічна ситуація в країні негативно позначається на купівельній спроможності населення, що обмежує можливості підвищення рівня життя працюючих. Однією із проблем соціально-трудової сфери України залишається формування значних обсягів заборгованості із виплати заробітної плати. Затримки з виплатою винагороди за працю найманих працівників є не просто порушенням їхніх трудових прав (ст. 43 Конституції України), вони ставлять під загрозу економічний стан домогосподарств, залишаючи їх без засобів для здійснення нормальної життєдіяльності. Заробітна плата є основним, а здебільшого єдиним доходом працюючої людини та основою сімейного бюджету. Тому невивплата заробітної плати безпосередньо впливає на фінансове становище і негативно відображається на добробуті, погіршуючи якість життя родин, перетворюється з економічного фактору життя на соціальний. Знижуючи реальні доходи певних груп населення, збільшуючи і без того занадто високу диференціацію заробітків, зростання заборгованості із виплати заробітної плати перетворилося на вагомий політичний фактор життя країни. Заборгованість підриває трудову мотивацію працівників, зумовлює посилення напруженості на ринку праці, спотворює основи соціально-трудових відносин, що послаблює фундамент добробуту.

Серйозною перешкодою на шляху підвищення добробуту є високий рівень тіньової зайнятості, що гальмує прискорення економічних реформ, зростання соціальних стандартів життя населення та інтеграцію в європейське співтовариство. Тіньова зайнятість обмежує можливість реалізації більшості соціальних прав, передбачених Конституцією та трудовим законодавством; підвищує ризик нестабільної зайнятості та отримання постійного доходу; тривала зайнятість у неформальному секторі призводить до втрати професійно-кваліфікаційних навичок особистості, зниження її матеріального та

культурного рівня, що негативно відображається на формуванні трудового потенціалу. Разом з тим, тіньова зайнятість супроводжується ризиками для держави та суспільства в цілому: недоодержання надходжень до бюджету та соціальних фондів, які могли б бути спрямовані на розвиток соціально-економічної сфери та підвищення рівня та якості життя населення; ускладнення процесів регулювання зайнятості населення; сприяє зростанню корупції та тіньової економіки; в силу низької капіталоємності, переважання примітивних технологій, низької продуктивності праці, що переважає в неформальному секторі, зайнятість в ньому виступає у певній мірі гальмом на шляху модернізації економіки та формування усталеної ринкової системи.

Добробут у суспільстві розподіляється нерівномірно, внаслідок чого формується нерівність. Феномен нерівності є наслідком та проявом нерівномірності та обмеженості доступу до ресурсів, як природних, майнових, освітньо-кваліфікаційних, поділом праці і соціальною диференціацією різних груп так і відмінностями у можливостях задоволення потреб. Нерівність, маючи новітні прояви, а саме ризики вразливості, відсутність безпеки тощо, суттєво погіршують якість та рівень життя. Насамперед, нерівність розглядається за доходами. В Україні тривалий час показники нерівності за доходами значно перевищують відповідні показники країн, яким притаманна помірна або слабка нерівність. За результатами обстеження соціально-економічного становища домогосподарств, коефіцієнт Джині за доходами, що вимірює рівність розподілу доходів, у 2023 р. становив 43,8%, а частка домогосподарств, з середньодушовими еквівалентними доходами, нижче фактичного прожиткового мінімуму склала 35,5% [29]. Середній рівень показника Джині в країнах ЄС у 2023 р. був зафіксований на рівні 29,6 % [30].

Впливовим інструментом мінімізації соціальної нерівності є підвищення ефективності політики соціального захисту та соціальної допомоги, особливо під час повномасштабної війни та суттєвого збільшення осіб, що потребують її. Серед основних викликів забезпечення соціального захисту населення України – зниження видатків на соціальний захист та соціальну підтримку попри збільшення чисельності громадян, які його потребують. Починаючи з 2022 року у зв'язку із війною, видатки на соціальний захист та соціальну підтримку поступилися видаткам на оборону, а з 2025 року – ще і на обслуговування державного боргу. Так, за планом Державного бюджету на 2025 рік на соціальний захист і соціальне забезпечення планується витратити 439,7 млрд. грн. (9,8 млрд. дол. США), що на 7,9 % менше, ніж у 2024 році. Це становить 11% держбюджету на 2025 рік, що є третьою статтею витрат після 56% на безпеку й оборону та 12% на обслуговування державного боргу [31].

За статтями витрат у 2025 році найбільше передбачається витратити на пенсії – більше половини запланованих видатків за основними статтями витрат, на соціальний захист громадян у складних життєвих обставинах – 19,6%, житлові субсидії та пільги для 2,8 млн домогосподарств – 10,1% (табл. 1).

По відношенню до попереднього року у 2025 році планується зменшити видатки на 7,8% відповідно на соціальний захист громадян у складних життєвих обставинах та на житлові субсидії та пільги для громадян. За іншими

основними статтями витрат планується збільшити видатки, найбільше на розвиток системи соціальних служб (40%), на деінституціалізацію і забезпечення виховання дітей у сім'ї або умовах, максимально наближених до сімейних (46,9%).

Проте незважаючи на бюджетні обмеження, Україна продовжувала фінансувати соціальні програми, щоб зберегти свою систему соціального забезпечення та підтримати економічну стійкість. З початку повномасштабної війни перед системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: по-перше, підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, по-друге, надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від збройної агресії.

Таблиця 1

Основні статті видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, заплановані у 2025 році

Основні статті видатків	Заплановані видатки, млрд. грн.	Питома вага у загальних видатках	Збільшення ▲ (зменшення ▼) видатків по відношенню до 2024 р., млрд. грн., %
Соціальний захист громадян у складних життєвих обставинах	81,8	19,6	▼ на 6,9 млрд грн або на 7,8%
Житлові субсидії та пільги для громадян (для 2,8 млн домогосподарств)	42,3	10,1	▼ на 3,6 млрд грн або на 7,8%
Соціальний захист дітей та сімей (для понад 1,4 млн отримувачів)	27,4	6,6	▲ на 2,1 млрд грн або на 8,3%
Підтримка малозабезпечених сімей(для понад 229 тис. сімей)	19,7	4,7	▲ на 1,8 млрд грн або на 10,3%
Соціальний захист осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю	7,0	1,7	▲ на 0,3 млрд грн або на 4,8%
Розвиток системи соціальних служб	1,6	0,4	▲ на 0,5 млрд грн або на 40,0%
Деінституціалізація і забезпечення виховання дітей у сім'ї або умовах, максимально наближених до сімейних	0,8	0,2	▲ на 0,3 млрд грн або на 46,9%
Пенсії	236,9	56,7	▼ на 34,9 млрд грн або на 12,8%
Всього	417,5	100,0	

Джерело: складено автором за даними [31]

До позитивних змін у системі соціального захисту можна віднести:

- трансформація щомісячної адресної допомоги ВПО на допомогу на проживання і фактичне скасування критеріїв її отримання, які діяли раніше;

- було оперативно внесено зміни до національного законодавства стосовно продовження отримання тих соціальних виплат, допомоги, пільг, які були призначені раніше та продовжити деякі медичні документи, як то підтвердження групи інвалідності;

- вдалося вибудувати систему розподілення міжнародної допомоги постраждалим особам з метою максимального покриття уразливих категорій населення по всіх регіонах та обмежити можливість отримання допомоги тільки в одному агентстві ООН;

- з метою максимального поширення інформації для постраждалих від війни осіб розроблено унікальну електронну платформу «ЄДопомога», що вже надає можливість отримання повного комплексу інформації та порад з питань соціальної допомоги, а також її оформлення та подачі заявки на отримання [32, с. 35].

Справедлива та ефективна система соціальних допомог передбачає: допомогу від держави отримують ті, хто справді її потребує; допомоги стимулюють певну поведінку в громадян (повертатися до роботи / виховувати дітей у сім'ях / здобувати нові навички, тощо); Уряд і міжнародні організації не дублюють, а взаємодоповнюють допомоги українським родинам; не людина збирає довідки для призначення допомог, а держава сама збирає всю необхідну інформацію для цього [33, с. 9].

У 2023 році завдяки підписанню Угоди INSPIRE зі Світовим Банком залучено 1,2 млрд. дол. США для фінансування 29 видів соціальних виплат. Для підвищення адресності надання соціальної допомоги:

- створено механізм виплати грошової допомоги за шкоду життю та здоров'ю працівника критичної інфраструктури, державним службовцям, працівникам ОМС внаслідок війни з РФ;

- забезпечено виплату допомоги на проживання для ВПО для 2,5 млн громадян;

- підвищено адресність допомог на проживання для ВПО (введено критерії майнового стану);

- подано на Уряд постанову, яка дасть можливість отримувати допомогу малозабезпеченим тим родинам, які раніше не мали на це право. ВПО, вимушені мігранти, які повернулися з-за кордону, зможуть отримувати допомогу малозабезпеченим родинам;

- забезпечено нову кризову виплату – одноразову допомогу постраждалим внаслідок підриву Каховської ГЕС;

- запроваджено і проведено виплату до Дня незалежності ветеранам війни та членам сім'ї загиблого ветерана (загалом охоплено понад 950 тисяч людей);

- допомога працездатним громадянам з числа ВПО надається за умови, що після її призначення вони сприятимуть своїй економічній самостійності: працевлаштуються, відкриють бізнес, або стануть на облік в Державній службі зайнятості [33, с. 10].

Важливою чинником нерівності у суспільстві є диференціація трудових доходів. Диференціація заробітної плати є об'єктивним явищем, що обумовлюється соціально-економічними відмінностями в статусі членів

суспільства в сфері права, розподілу і споживання, сегментацією ринку праці, професійно-кваліфікаційними та міжгалузевими відмінностями ціни робочої сили, відмінністю умов праці, рівнем організації праці тощо. На диференціацію заробітної плати суттєво впливає кон'юнктура ринку праці, що безсумнівно потерпає від технічного та технологічного прогресу. Дані кадрового порталу Work.ua свідчать про суттєві відмінності у рівнях заробітної плати в Україні, як за вакансіями, так і за резюме (табл. 2). Так, при медіанній заробітній платі в період грудень 2024 – лютий 2025 р. р. в розмірі 23 тис. грн., її значення за вакансіями коливалося від 1000 до 400 тис. грн. [34].

Таблиця 2

Розмір заробітних плат за вакансіями та резюме, станом на лютий 2025 р.

За вакансіями		За резюме	
Розмір заробітної плати, грн.	Частка вакансій, %	Розмір заробітної плати, грн.	Частка резюме, %
1000-13000	7,6	500-9000	5
13001-17000	13,5	9001-14000	11,2
17001-21000	20,3	14001-19000	20,0
21001-25000	18,6	19001-24000	19,5
25001-29000	9,4	24001-29000	13,1
29001-33000	10,2	29001-34000	10,7
33001-37000	4,7	34001-39000	4,5
37001-41000	5,2	39001-44000	5,8
41001-45000	3,0	44001-49000	1,7
45001-400000	7,5	49001-650000	8,6

Джерело: складено за даними Work.ua [34]

Світові тенденції зарплатних нерівностей свідчать про її поглиблення та характеризуються швидким зростанням заробітної плати у верхньому сегменті та стагнацією заробітної плати у середньому і нижньому сегментах шкали розподілу трудових доходів. Україна знаходиться в руслі цих тенденцій, проте при збереженні низьких трудових доходів порівняно з країнами Європи галузева диференціація оплати праці в нашій країні є глибшою. За офіційною статистикою у 2024 р. заробітна плата у сферах інформації та телекомунікації, фінансової та страхової діяльності перевищувала середній рівень по країні відповідно у 2,4 та 1,9 разів. В таких соціально значущих сферах, як освіта та охорона здоров'я, середня заробітна становить лише 64,8% та 79,8% від середньої по економіці (рис. 4). Зазначені асиметрії зумовлюють поширення ризиків не тільки у сфері забезпечення добробуту, але й послаблюють інвестиційний потенціал для розвитку суспільства загалом та якісного відтворення людського капіталу, зокрема.

В умовах війни, коли ріст цін і погіршення доступу до соціальних послуг поглиблює проблеми у сфері рівня і якості життя, необхідним є радикальне вирішення проблем пенсіонерів і скорочення надмірних соціальних відмінностей, що є одним із соціальних пріоритетів розвитку українського суспільства на шляху підвищення суспільного добробуту. Хоча середня пенсія

за останні п'ять років збільшилася вдвічі, вона, як і раніше, не відповідає фактичному розміру прожиткового мінімуму, що розраховується Міністерством соціальної політики. Після оплати комунальних послуг значній частині пенсіонерів не вистачає коштів навіть на повноцінне харчування та товари першої необхідності. Так, на початок 2025 року 25,9% українських пенсіонерів отримували пенсії менше 3 тисяч гривень та у 36,2% пенсіонерів розмір пенсійних виплат становив від до 5 тис. грн, ще 25,5% пенсіонерів отримують пенсії у розмірі від 5 тис. грн до 10 тис. грн. Поряд з цим середня пенсія по Україні склала 5789,05 гривень [35]. Згідно з розрахунками Мінсоцполітики у листопаді 2024 р., розмір фактичного прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць становив 7461,64 грн (8537,37 грн – з урахуванням суми обов'язкових платежів). Спираючись на цю офіційну статистику, можна стверджувати, що серед 10,3 млн. пенсіонерів лише трохи більше 10% не знаходяться за межею бідності.

Рис. 4. Заробітна плата в Україні за видами економічної діяльності у 3-му кв. 2024 р., грн
Джерело: складено за даними Державної служби статистики

Ще до повномасштабного російського вторгнення кількість пенсіонерів в Україні перевищувала кількість найманих працівників, що було причиною недостатньої фінансової спроможності пенсійного фонду. Наразі ця асиметрія зберігається та умовах погіршення демографічної ситуації, збереження високого рівня безробіття і значних масштабів тінізації зайнятості в країні пенсійне навантаження на працюючих збільшується та посилює проблему платоспроможності діючої пенсійної системи.

Згідно дослідження KSE Institute в партнерстві з дослідницькою агенцією InfoSapiens, здійсненого у 2024 р. [36], 79% респондентів вважають пенсійну систему в нашій країні несправедливою. Головною причиною незадоволеності діючою пенсійною системою 69% опитаних називали низький рівень пенсій, який не дає змоги покривати базові потреби. Це вказує на те, що в українському суспільстві пенсійне забезпечення не відповідає принципам справедливості, рівності та пропорційності, її розмір не задовольняє навіть базові потреби. Так вважають 85% серед молоді віком 18–29 років та 76% серед осіб віком 30–44 років, тоді як респонденти, старші за 60 років згадували цей чинник рідше (53%). Також 52% респондентів вагомою причиною несправедливості вважають великий розрив у розмірі пенсій між різними людьми, що частіше вказували особи віком 45–59 років (57%) та старші за 60 років (60%).

Значний спад виробництва в умовах війни за відсутності позитивних тенденцій в економічній системі в попередній період, інфляційні очікування, найнижча в Європі продуктивність праці, масштабна тіньова економічна діяльність – все це суттєво впливає на економічну стійкість та сприятливість бізнес-середовища та в подальшому визначає поширення бідності. Фахівці Світового банку заявляють, що деструктивний вплив війни відкинув Україну на 15 років назад у досягненні своїх цілей щодо скорочення рівня бідності [37]. За даними організації за підсумками 2023 р. рівень бідності (населення, яке проживає менш ніж на 5,5 доларів на день) в Україні сягнув 29%. Рівень проксі-показника бідності (частка опитаних людей, що змушена економити на їжі), що розраховує щомісяця дослідницька агенція InfoSapiens, в період повномасштабної війни коливається в межах 17,4–30,3%. У в грудні 2024 р. цей показник становив 23,4% [38]. Для сучасної України бідність є не тільки негативним соціальним явищем, що визначає спосіб життя значної частини населення, але і фактором поляризації суспільства та посилення соціальної напруженості в суспільстві. Звуження доступу до більшості соціальних благ бідних призводить до появи почуття уразливості, безсилля, неможливості планувати власне майбутнє. Стаття 25 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, підкреслює право кожної людини на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї [39]. Фактично йдеться про право на убезпечення від бідності. Отже, наявність бідності і бідних у будь-якому суспільстві є нічим іншим, як порушенням базових прав людини, і одним з основних завдань політики є їх відновлення.

Складність та масштабність завдань, які постають перед державою та суспільством в цілому вимагає системного підходу, передбачає, насамперед, узгодженість дій усіх суб'єктів політичної та економічної діяльності як у вертикальному, так і в горизонтальному розрізах. У результаті реалізації загальнонаціональних пріоритетів політики добробуту має бути завершено формування сприятливого соціального середовища, що разом з конкурентоспроможним економічним простором виступатиме основою суспільного добробуту.

Висновки

Отже, добробут, як інтегральний показник рівня забезпеченості людей матеріальними та духовними благами, умов життєдіяльності суспільства, дієвості його структур і інститутів, стабільності, рівності, справедливості, безпеки, ефективності державної соціально-економічної політики, змінюється в часі і просторі під дією численних факторів. За тривалий трансформаційний період в Україні накопичено серйозні проблеми, що поглибились в умовах війни та викликали значну кількість негативних наслідків у вимірі суспільного добробуту. Тому усвідомлення пріоритетів та конкретних шляхів щодо їх подолання є однією з найбільш гострих і актуальних завдань сучасності, вирішення яких є необхідною умовою для недопущення поглиблення кризових явищ в соціально-економічній сфері та створення надійного фундаменту для повоєнного відновлення.

Стратегічним напрямом розвитку українського суспільства є формування соціально орієнтованої держави, інтегрованої у світове господарство на засадах конкурентоспроможності національної економіки задля забезпечення нормальних умов життєдіяльності. Сутність соціально орієнтованої ринкової економіки полягає в тому, що держава є гарантом гідного та безпечного життя громадян. Державне управління ринковою економікою спрямоване на забезпечення стабільності та правомірності усіх процесів, які у свою чергу поширюються на соціальні інститути.

Враховуючи досвід формування соціальної орієнтованої ринкової економіки в країнах Європи, можна сформулювати основні принципи політики суспільного добробуту, що має бути реалізована в Україні:

- соціальна згуртованість, що є однією з конкурентних переваг певного соціуму, яка формує запас міцності, стійкості економічної системи та сприяє більш повному використанню накопиченого людського і соціального капіталу, демонструє нову якість економічного і соціального розвитку [40];
- верховенство права, адже соціальна ринкова економіка може бути реалізована тільки в правовій державі;
- стійкість економічного зростання як матеріальної основи добробуту суспільства в цілому та кожного його члена, зокрема;
- свобода економічної діяльності суб'єктів господарювання в рамках існуючого правового поля;
- безпека, що означає забезпечення без пекового середовища, здатного попереджувати виникнення, блокувати та компенсувати негативних наслідків соціальних ризиків та загроз шляхом забезпечення системності та скоординованості усіх складових державної політики;
- соціальна справедливість, що реалізується шляхом забезпечення рівного доступу громадян до всіх видів ресурсів, економічного перерозподілу доходів у суспільстві та підтримки соціально вразливих верств населення і викорінення дискримінації у будь-якій її формі;
- соціальна солідарність, що забезпечує рівноправність, рівну відповідальність різних соціальних груп та сприяє соціальній згуртованості суспільства;

– соціальне партнерство, що є механізмом для функціонування розвинутого, здорового суспільного організму та розглядається як система правових і організаційних норм, принципів, структур, заходів, спрямованих на забезпечення взаємодії між усіх суб'єктів формування суспільного добробуту.

Список використаних джерел:

1. Геєць В.М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку. Монографія. НАН України, Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". Київ : Академперіодика, 2020. 454 с.
2. Геєць В. Суперечності та перспективи економічного зростання на інноваційній основі в Україні. *Економіка України*. 2024. № 67. С. 3-28.
3. Allardt E. Dimensions of Welfare in a Comparative Scandinavian Study. *Acta Sociologica*. 1976. 19(3), 227–239
4. Hewitt M. Welfare Ideology and Need: Developing Perspectives on the. Welfare State, Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead, 1992. 224 p
5. Fitzpatrick T. Welfare Theory: An Introduction. Palgrave. New York. 2001. 196 p.
6. Greve B. Welfare and the Welfare State Present and future. Routledge. 2015. 234 p.
7. Sen A.K. Capability, Well-being. In M. Nussbaum. Quality of Life. Oxford: Clarendon Press, 1993. P. 15-27.
8. Гончаренко О.Г., Сіренко К.Ю. Моделі «держави загального добробуту» та їхні характеристики. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2024. № 1 (12). С. 70-82.
9. Barr N. The welfare state as piggy bank. Oxford University press. 2001. 295 p.
10. Dickinson F.G. The Social Security Principle. *The Journal of Insurance*. 1960. 27(4). P. 1-13.
11. Sen P. Social security reform and welfare in a two sector model. *The Japanese Economic Review*. 2023. Vol. 74. P. 233-249.
12. Tamai T. Social security, economic growth, and social welfare in an overlapping generation model with idiosyncratic TFP shock and heterogeneous workers. *Journal of Population Economics*. 2023. Vol. 36. P. 1829–1862.
13. Cottle Hunt E., Caliendo F.N. Social security and risk sharing: the role of economic mobility across generations. *International Tax and Public Finance*. 2023. Vol. 30. P. 1374-1407.
14. Fetscher V. Explaining support for redistribution: social insurance systems and fairness. *Political Science Research and Methods*. 2023. Vol. 11(3). P. 588-604.
15. Casla K Sandner M. Solidarity as Foundation for Economic, Social and Cultural Rights. *Human Rights Law Review*. 2024. Vol. 24(2).
16. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Гнучкість ринку праці як інструмент ефективного використання та розвитку людського капіталу. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 6 (76). С. 27-36.
17. Blyzniuk V., Yatsenko L. Inequality in society: modern trends and challenges for Ukrainian society. Transformational economy: theoretical and practical aspects : Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. 684 p. С. 1-26.
18. Полуєсєв Ю.В. Соціальна згуртованість як складова економічного прориву. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. № 33. С. 161-166.
19. Романченко В.Б. Сучасна соціально-економічна модель держави добробуту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 224-240.
20. Павлюк Т.І. Вільчинська О.Я., Петрик В.О. Добробут населення – основа розвитку держави. *Економічні студії*. 2019. Вип. 4(26). С. 128-131.
21. Sustainable Economic Development Assessment. URL: <https://www.bcg.com/search?q=Reports>
22. Worldbank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>

23. KSE. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
24. Gradus research. Барометр якості життя 2024. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/Gradus_Full-Report_EBA_ukr_26062024.pdf
25. Пілевич Д.С., Яремчук І.В. Статистичний аналіз доходів населення України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 4(106). 69-75.
26. Наумова М.А., Гончарук Н.С. Формування доходів населення України як один з чинників функціонування ринку праці. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 13. С.83-88.
27. Андрейцева І. (2021). Доходи і якість життя населення України: сучасний стан. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>
28. Gradus research. Суспільно-політичні настрої під час повномасштабного вторгнення військ Російської федерації на територію України URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-tenth-wave/>
29. UNICEF. Соціально-економічний стан домогосподарств України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>
30. European Union – Gini coefficient of equivalised disposable income. URL: <https://tradingeconomics.com/european-union/gini-coefficient-of-equivalised-disposable-income-eurostat-data.html>
31. Державний бюджет України на 2025 рік. Державні фінанси для дітей URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/49726/file/4pagerUA_2.pdf.pdf
32. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б. Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб. 2022. 64с.
33. Мінсоцполітики. Формуємо спроможність замість залежності. 2023. 26 с. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23450.html>
34. Work.ua. Статистика зарплат в Україні URL: <https://www.work.ua/stat/>
35. ПФУ. Статистика. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/>
36. KSE ,InfoSapiens. Національне опитування щодо сприйняття і обізнаності населенням соціальної політики в Україні. URL: https://kse.ua/KSE_MoSP_UNICEF_report_Ukr.pdf?t=1733759380
37. Як змінювався рівень бідності в Україні? URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/04/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-bidnosti-ukrayini>
38. CES. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
39. Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
40. Колот А. М. Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 7. С. 11-19.

References:

1. Heyets V. (2020). Fenomen nestabilnosti – vyklyk ekonomichnomu rozvytku. Monohrafiia [The phenomenon of instability – a challenge to economic development. Monograph]. NAN Ukrainy, Derzh. ustanova "In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy". Kyiv : Akademperiodyka, 454 p. [in Ukrainian]
2. Heyets V. (2024). Superechnosti ta perspektyvy ekonomichnoho zrostannia na innovatsiinii osnovi v Ukraini [Controversies and prospects of economic growth based on innovation in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 67, pp. 3–28. [in Ukrainian]
3. Allardt E. (1976). Dimensions of Welfare in a Comparative Scandinavian Study. *Acta Sociologica*, vol. 19(3), pp. 227–239.
4. Hewitt M. (1992). Welfare ideology and need developing perspectives on the welfare state. Harvester wheatsheaf. Barnes & Noble Books, 224 p.
5. Fitzpatrick T. (2001). Welfare Theory: An Introduction. Palgrave- Macmilla, 196 p.
6. Greve B. (2015). Welfare and the Welfare State Present and future. Routledge, 234 p.

7. Sen A.K. (1993) Capability and Well-being. In M. Nussbaum, A. K. Sen (Eds.), *Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press, pp. 15-27.
8. Honcharenko O.H., Sirenko K.Yu. (2024) Modeli «derzhavy zahalnoho dobrobutu» ta yikhni kharakterystyky [Models of the "welfare state" and their characteristics]. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Seriya: Osvita. Sotsialni ta povedinkovi nauky*, no. 1 (12), pp. 70-82. [in Ukrainian]
9. Barr N. (2001). *The welfare state as piggy bank*. Oxford University press, 295 p.
10. Dickinson F. (1960) The Social Security Principle. *The Journal of Insurance*, vol. 27(4), pp. 1-13.
11. Sen P. (2023). Social security reform and welfare in a two sector model. *The Japanese Economic Review*, vol. 74, pp. 233-249.
12. Tamai T. (2023). Social security, economic growth, and social welfare in an overlapping generation model with idiosyncratic TFP shock and heterogeneous workers. *Journal of Population Economics*, vol. 36, pp. 1829-1862.
13. Cottle Hunt E., Caliendo F.N. (2023) Social security and risk sharing: the role of economic mobility across generations. *International Tax and Public Finance*, vol. 30, pp. 1374-1407.
14. Fetscher V. (2023) Explaining support for redistribution: social insurance systems and fairness. *Political Science Research and Methods*, vol. 11(3), pp. 588-604.
15. Casla K Sandner M. (2024). Solidarity as Foundation for Economic, Social and Cultural Rights. *Human Rights Law Review*, vol. 24(2).
16. Blyzniuk V., Yatsenko L. (2024.). Hnuchkist rynku pratsi yak instrument efektyvnoho vykorystannia ta rozvytku liudskoho kapitalu [Labor market flexibility as a tool for effective use and development of human capital]. *Ekonomika: realii chasu*, no. 6 (76), pp. 27-36. [in Ukrainian]
17. Blyzniuk V., Yatsenko L. (2024) Inequality in society: modern trends and challenges for Ukrainian society. Transformational economy: theoretical and practical aspects : Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 684 p.
18. Polunieiev Yu.V. (2011) Sotsialna zghurtovanist yak skladova ekonomichnoho proryvu [Social cohesion as a component of economic breakthrough]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, no. 33, pp. 161-166 [in Ukrainian]
19. Romanchenko V. B. (2020). Suchasna sotsialno-ekonomichna model derzhavy dobrobutu [Modern socio-economic model of the welfare state]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 23, pp. 224-240 [in Ukrainian]
20. Pavliuk T.I. Vilchynska O.Ya., Petryk V.O. (2019). Dobrobut naselennia – osnova rozvytku derzhavy [Welfare of the population is the basis of state development]. *Ekonomichni studii*, vol. 4(26), pp. 128-131 [in Ukrainian]
21. Sustainable Economic Development Assessment. Available at: <https://www.bcg.com/search?q=Reports>
22. Worldbank. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>
23. KSE. (2024) Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii Rosii proty Ukrainy stanom na lystopad 2024 roku [Report on direct infrastructure damage from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine as of November 2024]. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
24. Gradus research. Barometr yakosti zhyttia 2024 [Quality of Life Barometer 2024]. Available at: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/Gradus_Full-Report_EBA_ukr_26062024.pdf
25. Pilevych D.S., Yaremchuk I.V. (2024). Statystychnyi analiz dokhodiv naselennia Ukrainy [Statistical analysis of incomes of the population of Ukraine]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, no. 4(106), pp. 69–75. [in Ukrainian]
26. Naumova M., Honcharuk N. (2020). Formuvannia dokhodiv naselennia Ukrainy yak odyn z chynnykiv funktsionuvannia rynku pratsi [Formation of incomes of the population of Ukraine as one of the factors of the functioning of the labor market]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, no. 13, pp. 83-88. [in Ukrainian]

27. Andreitseva, I. (2021). Dokhody i yakist zhyttia naselennia Ukrainy: suchasnyi stan [Income and quality of life of the population of Ukraine: current state]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>
28. Gradus research. (2024) Suspilno-politychni nastroi pid chas povnomasshtabnoho vtorhennia viisk Rosiiskoi federatsii na terytoriiu Ukrainy [Socio-political sentiment during the full-scale invasion of the Russian Federation troops into the territory of Ukraine]. Available at: <https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-tenth-wave/>
29. UNICEF. (2024) Sotsialno-ekonomichni stan domohospodarstv Ukrainy [Socio-economic status of households in Ukraine]. Available at: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>
30. European Union (2024). Gini coefficient of equivalised disposable income. Available at: <https://tradingeconomics.com/european-union/gini-coefficient-of-equivalised-disposable-income-eurostat-data.html>
31. Derzhavnyi biudzhety Ukrainy na 2025 rik [State Budget of Ukraine for 2025]. Derzhavni finansy dlia ditei. Available at: https://www.unicef.org/ukraine/media/49726/file/4pager_UA_2.pdf.pdf
32. Smush-Kulesha M., Fedorova A., Moisa B. (2022). Sotsialni prava v Ukraini pid chas viiny [Social rights in Ukraine during the war]. Zvit pro otsinku potreb, 64 p. [in Ukrainian]
33. Formuiemo spromozhnist zamist zalezhnosti (2023) [Building capacity instead of dependency]. Minsotspolityky, 26 p. Available at: <https://www.msp.gov.ua/news/23450.html>
34. Statystyka zarplat v Ukraini [Salary statistics in Ukraine]. Work.ua. Available at: <https://www.work.ua/stat/>
35. PFU. Statystyka [PFU. Statistics]. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/>
36. Natsionalne opytuvannia shchodo spryiniattia i obiznanosti naselenniam sotsialnoi polityky v Ukraini [National survey on the perception and awareness of social policy in Ukraine]. KSE, InfoSapiens. Available at: https://kse.ua/KSE_MoSP_UNICEF_report_Ukr.pdf?t=1733759380
37. Yak zminiuvavsia riven bidnosti v Ukraini? [How has the poverty level changed in Ukraine?] Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/04/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-bidnosti-ukrayini>
38. CES. Available at: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
39. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights]. Heneralna Asambleia OON vid 10 hrudnia 1948 roku Available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
40. Kolot A. (2009). Sotsialna zghurtovanist yak doktryna zabezpechennia stiikosti rozvytku suspilstva v umovakh hlobalnykh vyklykiv [Social cohesion as a doctrine for ensuring the sustainability of society in the face of global challenges]. *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 7, pp. 11-19. [in Ukrainian]